

OBBÁGY LÁSZLÓ

**„SZÁRNYAT BONTANI A NEHÉZKEDÉS ELLEN”
A szépirodalmi élmény mint preevangelizációs előszoba¹**

Bizonyára sokan gondolják úgy, túl nagy fába vágtam a fejszém, amikor a fenti címet megfogalmaztam. Igazuk van. Ha csupán Simone Weil idézett mondatára építenék – „szárnyat bontani a nehézke-
dés ellen” –, az önmagában is rendkívül gazdag filozófiai/antropológiai, s egyúttal lelkiéleteológiai és gyakorlati/lelkipásztori gondolatot adó eszme-futtatás lehetne. Szólhatnék az irodalom és a hit kapcsolatáról általában is, és – a téma szerteágazó volta miatt – még ezt is különböző nézőpontokból kellene megközelíteni. Az itt következő gondolatoknak azonban most mindezek mellett – de talán nem egészen helyett – sajátos szempontja a „mint preevangelizációs előszoba” kifejezés lesz.

Az *evangelizáció* az egyház küldetése megfogalmazásának egyik olyan alapszava, olyan kifejezése, amelynek jelentőségét az utóbbi évtizedek hivatalos egyházi dokumentumai újra meg újra aláhúzzák,² de amelynek jelentése ugyanakkor nem keveset változott ezekben az esztendőben. A katolikus egyház korábban inkább az *evangelizációval* rokon kifejezéseket használta: *igehirdetés*, *hitoktatás*, *misszionálás*, *hit-terjesztés*. A protestáns egyházakban használatos az *evangelizálás* szó, de általában *igehirdetést* értenek alatta. A katolikus egyház mai szóhasználatában az *evangelizáció* valami újat jelent. A szó is hangsúlyozni akarja a lelkipásztorkodásban végbemenő – vagy legalábbis kívánatos és remélhetően valóban végbemenő – paradigmaváltást, hogy „a csupán prédikációra, hitoktatásra, szentség-kiszolgáltatásra építő lelkipásztorko-

¹ Az írás a máriapócsi Teológiai Konferencián 2005. szeptember 23-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

² E témával foglalkozik VI. Pálnak (a III. Püspöki Szinodus témáját is összefoglaló) *Evangelii Nuntiandi* (EN, 1975) c. apostoli buzdítása, majd több, különösen a hitoktatással (*Catechesi Tradendae* /CT, 1979/), a családdal (*Familiaris Consortio* /FC, 1980/), a világi hívek küldetésével (*Christifideles Laici* /CL, 1988/) foglalkozó dokumentum, valamint a *Katekézis Általános Direktóriuma* (KÁD, 1997), amely címét messze meghaladva az evangelizáció általános elveit foglalja össze a kor legújabb kivásaira válaszolva.

dás kora lejárt; hogy az emberi szó, az igehirdetés önmagában nem elég az evangélium közvetítésére, illetve hogy a hit értelmi megismerése még nem kereszténység. Mindezt jelzi már az evangelizáció fogalma, majd néhány évtizeddel később az új evangelizáció fogalmának megjelenése.³ E fogalmakra most nem óhajtok különösebben kitérni. Az *evangelizáció* meghatározását, folyamatát, útjait, valamint az *új evangelizáció* kifejezés jelentését, újdonságát, lehetőségeit, gyakorlatát részletesen kifejti Tomka Ferenc sokak által ismert, a teológiai főiskolák legtöbbször által tankönyvként is használt *Új evangelizáció* című munkájában. Örömmel utalok Fogassy Judit szakszerű, ugyanakkor életízű, gyakorlatias írására, *A katekumentáus kézikönyvére* is, amely az evangelizáció fokozatainak taglalása során az előevangelizáció fogalmára is kitér. A földművelésből veszi a hasonlatot, s azt mondja, itt tulajdonképpen a talaj előkészítéséről van szó. „A magvető kiszedi a köveket, puhítja és befogadóképessé teszi a földet, hogy a magnak legyen esélye életre kelni. Az evangelizáció folyamatában itt előzetes beszélgetések, kapcsolatteremtések történnek... Az átadandó üzenet lényeges eleme, hogy a keresztény ember élete mindig az evangéliumi értékek megvalósítását célozza.”⁴ A talaj-előkészítést hangsúlyozza Keszeli Sándor is, aki a *KÁD* és az *MKD* (Magyar Kateketikai Direktórium) által használt kifejezések fogalmi tisztázása kapcsán magyarázza a *preevangelizáció* jelentését. A szó „az ötvenes-hatvanas évek elején került be az egyház pasztorális szóhasználatába. Ennek oka, hogy mind Európában, mind pedig a missziós területeken sok olyan emberrel találkoztak a keresztény közösség tagjai és a misszionáriusok, akiknél nem volt meg a legalapvetőbb nyitottság, érdeklődés sem, amely nélkül elképzelhetetlen az evangélium kifejezett hirdetése. Ez a tény hozta felszínre annak a kifejezett evangéliumhirdetést megelőző munkának a szükségességét, amely egyfajta »talaj-előkészítést« jelent az evangélium hatékony hirdetése érdekében... Ez a vallásos nyitottság felélesztését célozza meg, valamint az értelmi és egzisztenciális keresés és érdeklődés felkeltését a kereszténység iránt.”⁵

Úgy hiszem, valamennyiünk keserű tapasztalata a vallástalan emberek sokasága és egyre növekvő száma környezetünkben. Ma tömegek látják teljesen helyénvalónak, ha az embert nem érdekli a vallás.

³ TOMKA, F., *Új evangelizáció. Egyházunk helyzete és feladatai az ezredfordulón*, Budapest 1999, 25.

⁴ FOGASSY, J., *A katekumentáus kézikönyve*, Budapest 2005, 102.

⁵ KESZELI, S., „Evangelizáció, katekézis, katekéta”, in *Hittan- és etikaoktatás, Távlatok Melléklet*, 2004, 12.

Höffner bíboros „egyházidegen”-ként jellemzi a távolállókat.⁶ Eberhard Tiefensee (Max Weber nyomán) már „vallási hallással nem rendelkezőkről”, illetve „homo areligiosus”-ról beszél.⁷ Bizonyára minden gyakorló lelkipásztor órákig tudná sorolni személyes tapasztalatait és kiábrándító csalódásait, amelyeket munkája során megélt – mind a szocialista egy pártrendszer ideológiájának foximaxi szintű, de mégiscsak elméleti ateizmusán, mind az azóta eltelt másfél évtized szekularizált miliójének pórusokig ható gyakorlati ateizmusán szocializálódott embertársaink körében.

Nem azért kaptam azonban a szólás lehetőségét, hogy valóvilágéletű, plázalelkű népünkről keseregjek – bárha ez a realitás –, hanem éppen ellenkezőleg; azért, hogy elmondhassam: hiszek abban, hogy ilyen háttérrel is van esély „szárnyat bontani a nehézkedés ellen”. Ehhez szeretném a művészet egyik legszebb területét, az irodalmat úgy segítségül hívni, hogy szerény próbálkozásom ne csupán az én személyes élményem legyen, hanem beépüljön az egyház imént hallott preevangelizációs koncepciójába, és egyúttal találkozzék az Önök elvárásaival, lelkipásztori igényeivel s lehetőleg tetszésével is. Mindezzel együtt is nyilvánvaló, hogy ez az előadás torzó lesz; remélhetőleg a torzónak nemcsak hiányaival és befejezetlenségével, de – legalább némileg – megindító szépségével is.

Mindenekelőtt tisztáznunk kell, mit akarunk elkerülni. (Nemcsak az előadásban, hanem a „preevangelizációs előszobában”, vagyis konkrét tevékenységünk során is.) El akarjuk kerülni azt a súlyos kísértést, hogy az irodalmat eszközként, a mondandónkhoz aggatott illusztrációként, mintegy „propagandaanyagként” használjuk. A művészet autonóm volta nem engedi meg ezt a visszaélést. Ez káromlás lenne. Ami valóban irodalom, az művészet, a művészetnek pedig természeténél fogva szakrális; metafizikai tartalma van. De éppen ezért lehet a valódi irodalmi élmény valódi kapaszkodó. A papként Rilket fordító Farkasfalvy Dénest idézem: „Aki a mai ember vallásos vívódását figyeli, vizsgálja, próbálja megérteni, Rilke verseiben nagyon sok döbbenetesen mély és őszinte vallomást talál. Életrajzírói általában azt mondják róla, hogy tudatosan vallástalan volt. Ha csak a vallásgyakorlatot tekintjük, ez az álláspont messzemenően igazolható és megvédhető. És mégis azt kell

⁶ HÖFFNER, J., *Pastoral der Kirchenfremden*, Bonn 1979. Idézi ZERFASS, R., *Ember-séges lelkipásztorokodás*, Eisenstadt 1986, 11.

⁷ Idézi KNÜFER, B., „Istenről beszélgetni azokkal, akiknek nincs »vallási hallásuk«”, in *Embertárs III*, 1 (2005) 57.

mondanunk, szinte egyetlen verse sincs, amelynek főproblémája valamilyen módon ne az istenkeresés, ne az Isten utáni vágy, ne az embernek a világon, végességen túllépni akaró (és túllépő) szellemi kalandja volna. Ennek a Rilkének, a vallástalanul vallásos Rilkének a felfedezése – vagy talán csak megsejtése – volt számomra a legtöbbet jelentő Rilke-élmény, emiatt jártam Rilke nyomában éveken át.”⁸

Ez az idézet már át is vezet bennünket első témakörünkre. Az előevangelizáció egyik legfontosabb mozzanata ugyanis annak felismerése, hogy gondolkodó, érző-szerető emberként többre vagyunk hivatva. „Az ember több annál, hogy csak jóllakjék” – hangzik a tömör felkiáltás Gorkij *Éjjeli menedékhely* című drámájában. Ott és akkor fogalmazódik meg ez a megállapítás, amikor az emberek „a mélyben” vannak. (A dráma eredeti címe is ez: *Na dnye – Lenn, a fenéken.*)⁹ Mélyen, a fenéken van az ember; többre hivatottságának felismerése az első lépcsőfok – talán még csak áttételesen a transzcendens, de legalább az emberi szint felé.

Pilinszky János egyik elmélkedésében – Simone Weil nyomán – mesét idéz.¹⁰ A cipészlegény alszik, amikor mátkája meglátogatja. Felébredve csak az üzenetet találja: hét év alatt el kell jutnia menyasszonya kastélyába, hogy a menyegzőt megtarthassák. Az erdő azonban, amelyen a legénynek át kell kelnie, olyan sűrű, hogy hiába vágja a fákat, bokrokat, nem jut előre. Egyszer egy vadállat elöl az egyik fa tetejére menekül, s ott észreveszi: a lombkorona tetején járni lehet. Elindul: s bár az út így is fásasztó és hosszadalmas, a láthatáron ott a kastély, amely vonzza, s a cipészlegény a kitéüzött időre megérkezik kedveséhez. – Pilinszky kibontja a mese misztikus értelmét. Alsunk, amikor a mátkánk meglátogat bennünket. Nem ismerjük föl meglátogatásunk idejét. De az üzenet ott van a szívünkben. Elindulunk, de a sűrű erdő miatt nehezen jutunk előre. Csak ha látjuk/érezzük/tudjuk a vonzást, a kastélyt, csak a végső menyegző boldogságának ígézetében tudunk igazán haladni. – Igen, ott van az üzenet a szívünkben. Meg az erdő az életünkben. A preevangelizáció még nem a menyasszony kastélyát, még nem a menyegző túlradó örömet akarja megmutatni – de odáig eljut, hogy felismertesse: a fák, a cserjék, a bokrok sűrűjében, az erdő vadonjában csak eltévedni lehet, és hiába a fejsze vagy a bozótkés, még a nap is csak ritkán süt át a lomb-

⁸ FARKASFALVY, D., *Rilke nyomában – Műfordítások*, Budapest 1990, 7-8.

⁹ Vö. KORZENSZKY, R., „A transzcendencia gondolata a mai magyar prózában”, in *A Teremtő dicsérete – Isten-keresés a modern művészetben*, Eisenstadt 1985, 32-45.

¹⁰ PILINSZKY, J., „Az erdő és a cipészlegény”, in *Szög és olaj*, Budapest 1982, 196-198.

kon. A Pilinszky-mese preevangelizációs olvasata „kedvet csinál a famászashoz...”.

„Ha hajót akarsz építeni és újtárra indítani, akkor nem elég, hogy faanyagot, deszkát szerezz, az sem elég, hogy embereket toborozz, akik szerszámmal a kezükben dolgoznak majd. Nem lesz elégséges az sem, hogy kijelölöd a feladatokat, beosztod a munkát. Ez mind fontos, erre mind sor kerülhet. A legfontosabb azonban: vezesd rá az embereket, tanítsd meg őket, hogy vágyakozzanak a széles távlatokat ígérő tenger után” (Saint-Exupéry). Hogy ez már istenkeresés-e? Illyés Gyula így vall erről: „Istenkeresés? Nem: értelemkeresés. Minden élet titkának, értelmének a fejtegetése.” Majd hozzát teszi – tulajdonképpen egyértelművé téve az előző mondatot: „Komolyan veszem az ősi tanítást, hogy Isten nevét hiába ne vedd...”.

Az *anima naturaliter christiana*-t vallva is észre kell vennünk, hogy vannak, akik nem jutnak el ideig. A hiány azonban mindenképp fontos kiindulópont. Viktor Frankl vallomása nem irodalmi kategória ugyan, de érdemes idéznünk, mert Isten-fogalmát egy agnosztikus és vallástalan ember is elfogadhatja, és nekünk is jó fogódzó, alkalmas kiindulópont lehet. „Isten úgy határozható meg, mint legbensőbb monológjaink partnere. Ez azt jelenti, hogy amikor legbensőbb mélyünkben és a legnagyobb őszinteséggel (egészen magunkban és egészen nyíltan) beszélünk, akkor ezek a »monológok« Valakihez szólnak. Erre a vallástalan ember azt mondja: nos, ezek önmagammal folytatott beszélgetések. Ám a hívő ember azt mondja: nem azok, mert a partner valaki más, mint én vagyok. Mégis mindkét esetben azt lehet mondani, hogy Isten meghatározásáról, legbensőbb magányunk és legnagyobb nyíltságunk, legintimebb monológjaink partneréről van szó.”¹¹

Nemes Nagy Ágnes igen kemény küzdelmet él meg hit és hitetlenség mezsgyéjén. Érdekes és a preevangelizációs lelkipásztori megközelítésünk szempontjából nem lényegtelen mozzanat, hogy a természettudományos gondolkodásmód – amely ma sok értelmes, az élet titkát kereső, fürkésző fiatalnak sajátja –, a természet átvilágítása sajátos többletet ad Nemes Nagy Ágnes lírájának. Az egységre, a rendre, a törvények értelmességére és érvényességére lel rá a környező élővilágbán:

¹¹ „A Vigília beszélgetése Viktor Franklal”, in *Vigília* 52 (1987) 212. – Amit Viktor Frankl az „élet-értelem-vesztés neurózisáról” mond, az szintén igen megfontolandó és az evangelizációs munka szempontjait is gazdagító gondolat.

„Csak a növény a tiszta egyedül,
nem ismer kategóriát.
S a bűnös szén-dioxidot
éjszaka mégis ő cseréli át.
Tisztán ragyog reggel az égi sátor
a tölgyek néma megváltástanától.” *(Szén-dioxid)*

Az éber odafigyelésről van itt szó, amely a látható mögött működő törvényszerűséget igyekszik tetten érni. Tudásának végességét és töredékességét kell azonban fölismernie és meg kell tapasztalnia az elhagyatottságot, az egyedül-létet – úgy is mondhatnánk: alázatosabbá kell lennie – ahhoz, hogy imát kiáltson. Ez az ima viszont az utóbbi évtizedek költészetének egyik legszebb imája lesz.

„Irgalmazz, Istenem! Én nem hiszek Tebenned.
Csak nincs kivel szót válтанom.
S lám, máris megadod azt a végső kegyelmet,
Hogy legalább imádkozom.

Bűnöm csak egy, de nagy: a góg fogai rágnak.
És most porig aláztatom.
Hörgök, vonaglok, mint egy nyomorú állat,
Kínomban a port harapom.

Életem vékonyul, gyökere félbemetszve.
Virága tán nem nyit soha.
Irgalmazz, Istenem, húsvétvasárnap este,
Hisz él az Embernek Fia.

Itt megaláztatás, ott szorongattatások,
Kín és életveszedelem.
Ne hagyj el sok papod hitetlen unokáját.
Ne hagyj el nyomorult fejem!”

(Kiáltva)

Látszólag kitérőnek tűnik, hiszen mindedig a kereső ember állt előttünk, és a húsvét témaköre nem a preevangelizáció, hanem a katekizis témája, mégis meg kell állnom egy pillanatra: ez a vers húsvétvasárnap este íródik. – Amikor „az élet vékonyul”, és a halállal kell lassanként farkasszemet nézni, az bizony határhelyzet. Vajon nem tartozik-e hozzá a preevangelizáció folyamatához, hogy az emberi határhelyzetekről szóljon? Bizonyos vagyok benne, hogy alapvetően hozzátartozik, hiszen épp arról van szó, hogy a katekizmus első kérdése – „Miért élünk a vilá-

gon?” – az életünk alapkérdése legyen. – Kányádi Sándor egyik legnagyobb verse képszerűségével és rideg döbbenetével kérdez:

„Befonnak egyszer téged is
valami pompás koszorúba
idegen lesz majd és hideg
minden akár e bécsi utca
elgurulsz mint egy villamos

utánad felgörbül a vágány
kutyatej páfrány tör át a járdán
kit érdekel hogy erre jártál”

(*Halottak napja Bécsben*)¹²

Megvan persze – miért tagadnánk – az istenkeresés mellett a tagadás is. Legutóbb a könyvheti tematikák – meglátásom szerint azért némileg tendenciózus – csoportosításában az „istenkeresés-tagadás” külön témakört képezett. A mai „tagadók” közül talán Határ Győző hit-és egyházellenessége a leginkább provokatív. *Az Álomjáró emberiségben* (London, 1996)¹³ kíméletlen, szinte gyűlölködő; magabiztosan állítja, hogy az utolsókat rúgja az egyház és a „jó jóságába” vetett hit. De bizonyítékai korántsem meggyőzőek. Mintha arra vágyrna, hogy végre valahára szálljon már valaki vitába vele, ne maradjon hitvitának szánt szövege pusztába kiáltott szó. Mint írja: „Hamar egy »isteni megvilágosodottságú« mester-teológust nekem, akinek emez, őspogányságból ránkáramlott, koraközépkori kérdésekre a teljesértékű válaszadás igyekezete jutna az eszébe és véle a Szükségképp Elegendő Válasz; és nem pedig, ami a hittudósoknak ilyenkor eszébe jutni szokott: hogy engem és minden hasonló kérdés-göncöleggel zaklatót – agyonverjenek!” A rendkívüli stíl-leleménnyel szövegezett monológ helyett persze meggyőzőbb lenne, ha a szerző a teljesértékű válaszadásra törekedő kortárs teológusokkal vitázna. Ám ezeket bizonyára eleve olvashatatlanak ítéli, amiben azért jócskán van előítélet. – A költő büszke arra, hogy kitört az eszmék és a hit fogságából.

„fazékemberként növesztett a pap
torzová törpülnöm a hit fazekában
kajánul várt fejetlen lábakat

¹² Kányádi hitéről, istenkereséséről lásd SZABÓ, F., „A »sámánhitű« Kányádi Sándor vallásosságáról”, in *Argus* 2002/10; ROMÁN, K., „Egy varázsló portréja”, in *Argus* 2004/3.

¹³ A könyvről témánkhoz kapcsolódó elemzést ad SÁRKÖZI, M., „Istenkeresés a nyugati magyar költészetben”, in *Új Holnap* 1997/7.

s nem hitte – fejet növesztett a lábam ...” (Fazékember)

Hetyke dal. Tanulságos a papnak, hogy sose akarjon fazékembert növesztetni, bárkit torzóvá törpíteni. De az igazán tanulságos az, hogy hová vezet öregedőn a szeretet-elv létjogosultságának konok tagadása.

„hallga-csak-hallga hova nem sötétedik
éjszakám feketéje: immár oly korom-
sötét mi földi színben nem is létezik
s ilyen lyuk-feketének csak én gondolom

sűrűsödik éjszakám szín-feketéje
szemnek áthatolhatatlan fallá feketül
ülni az éjen-túli közeti éjbe’
magamban megülni anyaszült-egyedül

hallga-csak-hallga: iszapsűrű félelem
ő – kiléte tárgya és neve nélküli
el nem hágy éjhossz’t itt szunnyad-gunnyad velem
és szénkoloncával mellemet megüli

félelem ő de nem az a vérbő izmos
igaz érzés: csak ahogyan az inga leng
mert riogatja a béna mechanizmus
a létrémület mely odalettén mereng. (...)”

Isten nincs; ha van, a közönye, a halál rettenete, az üresség, a végső magány művészien megfogalmazott, az olvasóban is lúdbőröző félelmet keltő réműlete járja át a sorokat; a szeretet nélküli lét értelmetlenségével szembesülünk. – A költőként Tamások – nemcsak a tiszta szívvel kétkedők, de a becsületes vagy akár az indulatos tagadók is – előrevihetnek. Más kérdés, követhető-e az út, amelyen járnak – vagy épp ennek az útnak zsákutca mivoltát vannak hivatva megmutatni. És bizony akadnak, akik ezt a zsákutcát végig is lépkedik. Isten titka, hogy az utolsó kanyar után mégis várja őket. Minket pedig intellektuális öszinteségünk kötelez arra, hogy ezekkel a léptekkel is szembesüljünk.¹⁴

¹⁴ Korunk írói közül Márai Sándorra utalunk, aki a XX. századi ember „megüresedett ege alatt” él és ír. Gyermekkori vallásosságától eljut a semmi tapasztalatáig és a korábbi hittek tagadásáig, s a vallásos gondolkodásról és magatartásról úgy véli, hogy igazi mozgatórugója a félelem, a menekülés, és nem látja benne az érték megragadásának a gesztusát. Élete legnagyobb megrázkódtatásában, felesége, majd fogadott fia halála kapcsán megélt tragikus élethelyzetében sem válik azonban ateistává. A halál viszont

Egészen hétköznapi élményeinket és tapasztalatainkat, ugyanakkor legszebb vágyainkat is magában hordozza a szó: otthon. Éppen ezért lehet rá „pre-, majd akár evangelizációs stratégiát” építeni.¹⁵

A kisgyermek otthoni környezete egész életére nézve meghatározó jelentőségű. A bizonytalanságokkal teli kamaszkor gyötrődéseiben is rendkívüli szerepe van az otthon háttér-biztonságának. A jegyesek eljövendő közös otthonukról álmodoznak, a fiatal házások többnyire sokévi feszített munkával igyekeznek megteremteni ezt az otthont, amelynek építése, szépítése, később lakályossága, barátságossága kihat

sokkoló élmény számára. Márai végigkíséri feleségét a halál felé vezető úton, már maga is beteg, megtörtén ápolja magatehetetlen társát. A szeretett lény elvesztésekor a bibliai átokszóltár szerzőjének gesztusát idézik az agg író sorai: „Nem ellágyulás, merengés, semmi. De harag. Néha üvöltő harag. Mert meghalt. Harag az orvosra, mert nem tudott segíteni. Harag az Istenre (ha van), mert nem segített, és harag az Istenre (ha nincs), mert miért nincs, mikor segítség kell. Harag az emberekre, mert nem segítettek. És magamra, mert nem tudtam többet tenni. Harag reá, mert meghalt.” És a teljes kiábrándulás minden korábbi tanításból, amely a halált valahogy megpróbálta megmagyarázni: „minden hazugság, amit a papok, orvosok, mindenféle emberek valaha is motyogtak a halálról. A halál ténye undorító.” „Isten, ha van, hallgat. Sokat gondolok Istenre. Milyen lehet, ha van? Semmi esetre sem olyan, mint a vallások mutatják. Berzsenyi pontosabb. »Szemünk bele nem tekinthet.«” Ez utóbbi, Istenre vonatkozó kérdés a posztumusz napló kontextusában mély értelmű kérdésként hangzik. A naplóíró jellegzetes, rövid mondatokban megfogalmazott paradoxonba sűrített álláspontja az Istenről való beszéd képtelenségére és botránnyára is utal. – Az utolsó közeli családtag, fogadott fia halálát támadásként éli meg: „Minden hazugság, amit a halálról mesélnek. A valóság inzultus, megegyezés ellene csalás. Utálom a papokat, a vallások meséit.” A végső „ökölcsapásra” már nem a harag, csak az undor hangján válaszol: „A szavak. Isten, kegyelem, gondviselés. Minden, amit papok, bölcselek valaha mondtak. Minden hazugság. Nincs »cél«, sem »értelem«. Csak tények vannak, irgalmatlanul.” Nem más ez, mint az értelmet meghaladó tényével való birkózás az erő elvesztésének pillanatában. Az utolsó oldalakon végül fontosnak tartja, hogy egy haldokló francia püspök szavát idézze: „Nem búcsúdom, csak előremegyek”. És a legutolsó, Istenről szóló bekezdés a naplófolyamban: „Minden Istenben van. És mindenben Isten van. Spinozának igaza volt. De Isten nem lehet a »vallások« istene.” A négy rövid mondat tökéletesen összefoglalja Márai deista szemléletét, a vallás hivatalos intézményeivel szemben érzett, mélyen rögzült fenntartásait. – „A kritikai attitűd a radikális istennélküliség állapotának megtapasztalásához vezette, mégis, az utolsó pillanatilag odaadón ápolta feleségét, és az utolsó pillanatilag írt. Ez a magatartás pedig, a teljes kiégés és elhagyatottság, az értelmetlennek érzett lét artikulálásának a vágya mégis értelemadó gesztus, amely nem magyarázható a hivatás erkölcsként való megélésének a személyiségben rejlő mély gyökerezettsége nélkül.” DARU, G., „Hit és hitetlenség útjai Márai Naplóiban”, in *Vigília* 8 (2005).

¹⁵ Az „otthon”-nal kapcsolatos, alább következő gondolatlor – a téma üdvörténeti vetületeinek kifejtésével együtt – megjelent az „Otthonunk: Isten” című tanulmányomban. In *Athanasiana* 5, 49-63.

az életükre. Egy idő után szinte össze is nő az ember az otthonával.¹⁶ – Az otthon sok mindent el is árul lakójáról. Babits egyszerű esztergomi otthonának kisugárzó ereje volt; Gabriel Marcel barátságos hajlékában az idegen első perctől otthon érezte magát.¹⁷ – Alapvető emberi tapasztalat az otthonteremtés igénye.

Az „otthon” szó azonban többet jelent, mint egy lakást vagy házat, többet, mint négy falat, amelyek közt életünk egy jelentős részét töltjük. Az ember nemcsak szép házra, jól berendezett, kényelmes hajlékra, takaros lakásra, de igazi otthonra: társra, családra, tűzhely-melegre, boldogságra vágyik. Az „otthon” mindezek szinonimája. Jelent fizikai védettséget, de megértést is, „emlékeket is, jövőre nyíló ígéretet is, közösséget, amely körülvesz, magáénak ismer, szinte áldásával kísér naponta az emberek közé”.¹⁸

A sokat hányódott székely írónak, Tamási Áronnak regényhőse és alteregója, a világ vándorává lett Ábel a katekizmus kérdésére – Mi végre vagyunk a világon? – ezt feleli: „Hogy valahol otthon legyünk benne”.¹⁹ Írók, költők egész sora fogalmazza meg művészi módon, mit is jelent otthon lenni valahol. Petőfi könnyezve gondol a Duna menti kis lakra,²⁰ máskor meg „egész úton hazafelé” az édesanyjával való otthoni találkozás foglalkoztatja.²¹ Jónéhány versében fellelhető az otthon békéje, derűje, boldogsága.²² Arany János *Családi köre* közismert, klasszikus vers az otthonról.²³ Tompa Mihály „kebelén a szomorú fagy” csak otthon enged fel („*Itthon vagyok*”). Móricz Zsigmond *Hét krajcár* című novellája vagy Móra Ferenc *Kincskereső kisködmöne* csodálatos megfogalmazása annak a világnak, amelyben az otthon szegénysége valami megfoghatatlan belső tisztasággal és szeretettel párosul. Radnóti Miklós a koncentrációs tábor szögesdrótja mögött idézi föl megkapóan a „búvó otthoni tájat”.²⁴ József Attila költészetének fájdmájában talán éppen a

¹⁶ Vannak emberek, akik csak otthonukban tudnak elaludni. Az idők pedig már nehezen tudnak elszakadni megszokott otthonuktól. „Öreg fát nem lehet átültetni” – mondja a népi bölcsesség.

¹⁷ Vö. PILINSZKY, J., „Gabriel Marcel otthon”, in *Szög és olaj*, 266.

¹⁸ JELENITS, I., *Betű és lélek*, Budapest 1978, 241.

¹⁹ TAMÁSI, Á., *Ábel*, Budapest 1985, 613.

²⁰ PETŐFI, S., „Távolból”, in *Petőfi Sándor válogatott versei*, Budapest 1995, 6.

²¹ PETŐFI, S., „Füstbe ment terv”, in *Op. ult. cit.*, 21.

²² Egy estém otthon; István öcsémhez; Fekete kenyér; A téli esték stb.

²³ Megemléltendő a „Fiamnak” és az „Itthon” című Arany-versek is.

²⁴ RADNÓTI, M., „Hetedik ecloga”, in *Radnóti Miklós válogatott versei*, Budapest 1979, 255.

gyermekkori hányattatások, az otthontalanság kínzó élménye érhető tetten. Gyurkovics Tibor („*Otthon*”) felszólít: otthon „vesd le saruidat, mert szent a hely, hol állsz”. Fodor András („*A család*”) az otthon, a szülők példája a szeretet kalandjára indítja: „Én meg, nyomukban járva, otthont keresve mindenütt, nem ismerek határt a szeretetben”.²⁵

Mind személyes tapasztalatunk, mind az írók, költők otthon-élménye ugyanakkor jelez valami mást is. Az élmény tovább is vezet bennünket.

Otthont szeretnénk – csakhogy ez nem is olyan könnyű. Fájó, de kikerülhetetlen a tapasztalat: a boldogság törekénységében, az emberi kapcsolatok beteljesületlenségében, az elmúlás fájdalmában folyton megsejtjük otthontalanságunkat is. Azaz: újra és újra rádöbbenünk arra, amit Heinrich Böll nemes egyszerűséggel úgy fogalmazott meg, hogy „nem érezzük egészen otthon magunkat ezen a földön”.²⁶ Valóban arra születünk, hogy valahol egyszer otthonra találjunk, de ez az otthon itt bizony ideiglenes és törékeny. Igazi, végleges otthonunkat másutt kell keresnünk.

Megintcsak az irodalomban találjuk meg ennek a mindannyiunk által megtapasztalt élménynek művészi szintű tolmácsolását.²⁷ Juhász Gyula *Szimpozionja* („Valahol lenni kell egy lakomának... valahol lenni kell egy palotának...”) az otthon túlpartra utaló jeleiről szól.²⁸ Váci Mihály a tévelygések, törtetések, kötöttségek, terméketlenségek, hitegetések, bujkálások után otthont keres: „haza, Hozzád, hét hídon át...” „Port csókol még a talpam, de csillagokkal néz szemem”.²⁹ Weöres Sándor „a szerte határtalan űrben” sejtí s mutatja „valódi hazánk”.³⁰

²⁵ A hazai kortárs költők közül témánkban Csoóri Sándor és Kányádi Sándor neve is megemlítendő.

²⁶ KUSCHEL, K.-J., „Weil wir uns auf dieser Erde nicht ganz zu Hause fühlen”, 12 Schriftsteller über Religion und Literatur, München-Zürich 1985, 190. In: „Mert nem érezzük egészen otthon magunkat ezen a földön...”, Beszélgetés Heinrich Böll-lel, *Mérleg* 8 (1985) 221-234.

²⁷ Egyes irodalomtörténészek szerint nemzeti költészetünkben hiányzik az a transzcendentális élmény és ihlet, amely a nyugat-európai költészetben általánosnak mondható. Pomogáts Bélával értünk egyet, aki vitatja ezt az állítást. POMOGÁTS, B., „Evilág – túlvilág, Magyar költők a túlvilági létről”, in *Teológia* 1 (1992) 30-33.

²⁸ JUHÁSZ, GY., „Szimpozion”, in (Lukács, L., szerk.), *Innen és túl; Versek az Istenkereső emberről*, Budapest 1984, 635.

²⁹ VÁCI, M., „Haza, Hozzád, hét hídon át”, „Verseim”, idézi Csögl, J., *Tedd magad igaz emberré*, Budapest 1981, 307.

³⁰ WEÖRES, S., „Ének a határtalanról”, in: *Egybegyűjtött írások III.*, Budapest 1981, 399.

Lázár Ervin novellájában a kútásó abbahagyja megbecsült munkáját, kifekszik a före és az eget kémleli. Hosszú idő után kezd el újra ásni – fölfelé, egyre följebb, mígnem eltűnik a csillagok között.³¹ Jókai Anna írásában a falu egyik gazdag embere a temetőben vörös kőből „masszív kis szállást rakatott, négyszemélyeset: anyjának, apjának, asszonyának és magának”. Ostoros, akit mindenki bolondnak néz, lenéz a mélybe, megbámulja az építményt, majd visszafelé ballagva ezt mondja: „Barátom, de hiszen itt nagy az ínség. De hiszen te lefelé építkezel. Barátom.”³² „Lelkem, az égből száműzött” – így fogalmaz Szergej Jeszenyin³³ az elvesztett otthonra utalva, s mintegy ellentételezi Tamási Áron szavait: „Hogy egy nap majd messzehagyjam, azért éltem a világon”.³⁴ Eszterházy Péter szerint „ahhoz, hogy valahol otthon legyünk, másutt idegennek kell lennünk”.³⁵ Keményebben fogalmaz Hamvas Béla: „Bolond, ki nem az örök életre rendezkedik be”.

Az idézetek közel sem valamiféle kifejezetten „vallásos költészetből” valók. Szerzőik az otthonteremtés igényének, az otthon csodájának, nagyszerűségének, de egyúttal a hiányérzetnek, az otthon oly sérülékeny boldogságának alapvető emberi tapasztalatát fogalmazzák meg. Amelyből majd nyugodt szívvel továbbléphetünk, mondván: „Hasonlít az Isten országa...” mindahhoz, amit az otthon valósága, öröme, biztonsága, meg amit az otthon vágya jelent.

Az „otthon” élménykörének körüljárásával valójában már a második témakörünkben tallózunk. A preevangelizáció újabb fontos mozzanatához kötődünk ugyanis. Ide tartozik az alapvető emberi értékek felismerése és felismertetése: a másik emberben rejlő gazdagság felfedezése, a bizalom, a megértés, a türelem, az őszinte párbeszéd gyakorlásának öröme, a barátság ajándéka, a szerelem kiteljesítő ereje, a család pótolhatatlan szerepe, az élethivatás keresése stb.

„Arasznyi életünk alatt / nincs egy csalóka pillanat, / mikor ne lenne látható az Isten” (Wass Albert). De nemegyszer *Deus absconditus*-

³¹ LÁZÁR, E., „A bolond kútásó”, in *A Masoko Köztársaság*, Budapest 1981, 335-337.

³² JÓKAI, A., „Az építkezők”, idézi Korzenszky, R., A transzcendencia gondolata a mai magyar prózában, in: *A Teremtő dicsérete; Isten-keresés a modern művészetben*, Eisenstadt 1985, 40.

³³ JESZENYIN, SZ., „Lelkem, az égből száműzött”, in *Szergej Jeszenyin versei*, Budapest 1988, 98.

³⁴ JESZENYIN, SZ., „Rólad álmodom, szülőföld”, in *op. cit.*, 18.

³⁵ ESZTERHÁZY, P., „Termelési regény”, idézi Korzenszky, in *op. cit.*, 45.

ként van jelen, s az emberi értékek közvetítik őt. Ezért kell, hogy észre-
vegyük: „a csillag mind betlehemi” (Illyés Gyula), vagyis Ő áll minden
emberi jóság és szépség mögött. Ez a szemlélet teszi magától értetődővé
a nyitottságunkat minden emberi érték iránt.

Mindeddig inkább istenkeresésről és az emberi értékek transz-
cendens irányultságáról volt szó. Két területet kell még röviden megem-
lítenem.

1. Megítélésem szerint a preevangelizációs témáknak bizonyos
értelemben része már a Biblia. Talán még nem mint Szentírás, nem mint
Isten Szava, nem mint kinyilatkoztatás – bár számunkra nyilván nem
válík szét a Könyvek Könyvében Isten üzenete és az Írás kultúrtörténeti
értéke. Nemcsak arra gondolok, hogy nyilván lehetetlen megérteni az
istenkereső, a hívő vagy a lázongó Adyt – de ugyanígy Babitsot, Radnó-
tit, Németh Lászlót és a többieket – a bibliai idézetek sokaságának ismerete
nélkül. Sokkal inkább arra utalok, ahogyan a Szó megtermékenyül
olvasója szívében. „Amint az eső és a hó le hull az égből, és nem tér oda
vissza, hanem megöntözi a földet, és termővé, gyümölcsözővé teszi,
hogy magot adjon a magvetőnek és kenyeret az éhezőknek, éppen úgy
lesz a szavammal is, amely ajkamról fakad. Nem tér vissza hozzám
eredménytelenül, hanem végbeviszi akaratomat, és eléri, amiért küld-
tem.”³⁶ Az Isten országára mondja Jézus a példázatot, de azt gondolom,
hogy az Isten szavára is igaz: úgy van ez, mint a földműves, aki elveti a
magot, és mindegy, hogy ott van vagy nincs ott, figyel, hogy mikor kel ki
vagy nem, alszik vagy ébren van, a mag, az kicsirázik, az föl nő, az termést
hoz, mert abban a magban ott van az az erő, hogy kicsirázzon és termést
hozzon.³⁷ Abban is, aki „csak” profán érdeklődéssel olvassa. – Vas István,
a „racionalista istenkereső”³⁸ Fra Angelico képeire megírja az Újszövetség
parafrazisát. A vers, amely utána születik, önmagáért beszél.

A rostirónt letettem

/1/

Hatvan napig bennem lakoztál.

Énbennem lépdelt könnyű lábad.

Voltam Galileád és Jeruzsálemed.

Amivel ostoroztak, belém vágott az ostor.

³⁶ Iz 55,10-11

³⁷ Vö. Mk 4,26-29

³⁸ A találó kifejezést Rónay László használja. RÓNAY, L., *Isten nem halt meg – A husza-
dik századi magyar spirituális líra*, Budapest 2002, 89.

Kereszted szegei két tenyerembe szúrtak
S egymásra helyezett két lábfejemen át.
Már hülő oldalamba döfött az otromba dárdá.
Sebembe dugta ujját a hitetlen Tamás.
Azután te az égbe szálltál a te Atyádhoz.
Én kitettem a pontot a történet után
S a rostirónt letettem.

/2/

Éli, Éli, lamá sabaktáni?
Mért hagytál azóta üresen?
Nyomaidat hiába keresem:
A pusztában sem tudom megtalálni.
Hol vannak a dombok, hol a kertek?
Elszáradtak mind a fügefák?
Nélküled a világ nem világ.
Azt se látom, hol állt a kereszted.
Hús napja sincs, hogy bennem beszéltél.
Szívemre sütöttek szavaid.
Uram, mért hagytál magamra itt?
Miért van azóta bennem éjfél?

/3/

Feltámadás szele mindig újra
Fú a földön – fújj hát rajtam át,
Pusztaságom odvaiba fűjva
Oszlasd szét a kétely zavarát,
S új Kezdet lesz, ami már kiszáradt:
Hajtasd ki megint a pálmafákat!
Te, aki nem üzted el Tamást sem,
Bár boldog, aki hisz, ha nem is lát,
Ugye megadod, hogy újra lássam
Szép arcod hitető sugarát?
Virraszt velem a türelem,
S könnyörög a kétely és a hűség:
Támadj fel már bennem, örök Húsvét!

2. Arról is szeretnék röviden szót ejteni, hogy az elkötelezett keresztény írók, költők élete és művészete is komoly példa lehet. Amint

az evangelizációval kapcsolatos dokumentumok szerint részünkről a „keresztény stílusú jelenlét” az előevangelizációs időszak jellemzője, épp ezt segítheti a prófétai sorsot élő és azt megéneklő Babits Mihály, az „imitatio Christi” tisztaságú Dsida Jenő, a tragikus sorsában is Istenbe kapaszkodó Juhász Gyula, a krisztusi korban megkeresztelkedő, az embertelenségben legemberibb ember Radnóti Miklós, a „resurrexit” hitét halhatatlan sorokba foglaló Pilinszky János. – Ezt a jelenlétet erősítheti pap-költőink hitelessége is, amennyiben irodalmi értéküket helyén kezeljük. Őket a hitük többnyire megőrizte a nagy kilengésektől, ugyanakkor amit a „magától értetődő hittel” nyer az ember és a pap, nem föltétlen válik hasznára a lírikusnak. Ezt is szem előtt tartva olvassuk és értékeljük a munkásságukat.³⁹

A szépirodalmi élmény mint preevangelizációs előszoba – így hangzott a címünk. A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint az előszoba „a lakás bejáratát a belső helyiségekkel összekötő szoba”.⁴⁰ Nem önmagáért való tehát, hanem azért van, hogy a belső helyiségekbe vezessen. Az „előszobázik” kifejezés éppen azért elgondolkodtató, mert aki ezt teszi, „ügyeit intézve sok időt veszteget el hivatalokban várakozva”.⁴¹

Bízom benne, hogy Önök az elmúlt percekben nem előszobáztak csupán és remélem, nem az idejüket vesztegették. De még inkább bízom abban, hogy lelkipásztorként előszobáztatás, azaz hivatali hangnem és bürokratikus ügyintézés helyett valódi előszobát tudunk mutatni – akár az irodalmi élmények útján is – azoknak, akik még maguk sem tudják (megfogalmazni legalábbis nehezen), de szívük mélyén szeretnének a belsőbb helyiségekbe lépve „szárnyat bontani a nehézkedés ellen”.

Máriapócon vagyunk, hadd fejezzem hát be gondolataimat Weöres Sándor könyörgő imájával, amelyben benne van világnk és

³⁹ Természetesen nem lehet ilyen egyszerűen, néhány sommás mondattal túllépni a pap-költőkön, hiszen mindegyikük más és más személyiség, és irodalmi értékük is különböző. Az utóbbi években mondhatni „helyére került” az értékelés szempontjából mennyet és poklot is megjárt Mécs László, és méltó helyet foglal el az értékrendben Sik Sándor, valamint Reményik Sándor és talán már Harsányi Lajos is. Az újabb nemzedék tagjai közül Tüz Tamás a legismertebb. Jegyzi az irodalomtudomány Bódás János, Békés Gellért, Csanád Béla, Kocsis László, Mentés Mihály, Pusztai Sándor, Rezek Román, Sajgó Szabolcs, Somogyi B. Gergő, Szabó Ferenc, Szédő Dénes, Zimányi Rudolf pap-költők nevét is.

⁴⁰ JUHÁSZ, J., – SZÓKE, I., – O. NAGY, G., – KOVALOVSKY, M. (szerk.), *Magyar Értelmező Kéziszótár A–K*, Budapest 1989, 301.

⁴¹ *Op. ult. cit.*

szívünk állapota, de benne van a bizodalunk is:

„Vacogunk, köpenyünk összehúzzuk,
könyörülj rajtunk, Boldogasszony.”